

Kutatási beszámoló

A kutatást az ELTE PPK Szociálpszichológia tanszéke az Európai Unió Jogérvényesülés és Alapvető Jogok Programjának (2014-2020) támogatásával végezte.

A beszámoló készítője: Lantos Nóra Anna és Kende Anna

<https://polrom.eu/>

PolROM — REC-AG-2017 / REC- RDIS-DISC-AG-2017

Antidiszkriminációs intervenciók értékelése

Egy szociálpszichológiai módszer eredményességéről csak akkor lehetünk igazán meggyőződve, ha azt nem csak laboratóriumi környezetben, sajátos populációkon tesztelik, hanem valódi intervencióként is bevezetésre kerül, amely során annak hatékonyságát a való életben is ellenőrzik. Ebben a projektben arra teszünk kísérletet, hogy összekapcsoljuk a gyakorlatban megvalósuló intervenciókat a szociálpszichológia elméleti eszköztárával, és ez alapján képesek legyünk ajánlásokat megfogalmazni az intervenciók fejlesztésére, hatékonyságuk növelésére a romákat érő diszkrimináció terén. A romaellenesség, mint a társadalomban erősen jelen lévő, gyakran nyíltan kifejezett előítélet csökkentése és a romák társadalmi helyzetének javítása különösen nagy kihívást jelent, mivel számos társadalmi tényező akadályozza, hogy még a hatékonynak minősülő intervenciók is érdemi változásokat érjenek el.

Az egyik legtöbbet vizsgált és legeredményesebbnek tartott előítéletcsökkentő módszer, a kontaktus-hipotézis – bizonyos feltételek mellett, pozitív és együttműködésre épülő érintkezés két csoport tagjai között – akkor érheti el előítélet-csökkentő hatását leginkább, ha az támogató légkörben valósul meg. Ez a támogató légkör azt jelenti, hogy az adott társadalmi közeg és annak intézményei értéként tekintenek az előítéletek csökkentésére és az integrációra (Allport, 1954). Ahol ellenségesek a csoportközi viszonyok, és egyenlőtlenebb a társadalom, a harmonikus találkozások eleve ritkábban fordulnak elő, és ha meg is történnek, kevésbé hatékonyan csökkentik az előítéleteket (Kende J. és mtsai, 2018).

Az intervenciók hatékonyságának vizsgálatakor néhány alapvető kérdéssel szembesülünk, melyek megválaszolása elengedhetetlen már az intervenciók tervezésekor.

1. *Milyen egyéni különbségek határozzák meg, hogy egy intervenció hatékony lesz-e adott személy esetében?*

Bizonyos intervenciók nemcsak hatástalanok lesznek egyes emberek számára, de akár ellenállást is szülhetnek, amely az előítéletesség növekedéséhez vezethet. Az erősen előítéletes és a magukat előítéletmentesnek valló személyek attitűdjei nem azonos módszerekkel változtathatók meg, bizonyos intervenciók felerősíthetik az előítéleteket mindkét csoportnál.

2. Rövid- vagy hosszú távú hatást kívánunk elérni?

Több évtizednyi felülről és alulról jövő kezdeményezés ellentmondásos tapasztalatai alapján mindenképpen kijelenthető, hogy a romák helyzetének általános javulását nem sikerült elérni Európában. Éppen ezért a hatásra vonatkozó elvárások esetén elengedhetetlen figyelembe venni azt a szűkebb és tágabb társadalmi közeget, amelyben egy intervenció megvalósul. Egy rövid, gondolatébresztő programtól tehát nem várhatunk tartós attitűdváltozást, ugyanakkor éppen azért, mert az intervenciók információt adnak a társadalmi normákról is (egy vélemény vagy viselkedés helyességéről), mégis fontos építőköveivé válhatnak a társadalmi változásnak (lásd Kende, Lantos és Tropp, 2017; Lantos, Macher és Kende, 2018).

3. A kitűzött célok elérése nem jár-e más célok szem elől tévesztésével, melyek összességében akár konzerválhatják is a problémákat? Ezzel összefüggésben milyen következményekkel jár a többségi társadalmat megcélzó intervenció a hátrányos helyzetű csoport (jelen esetben magyarországi romák) számára?

Vajon tényleg az előítélet-csökkentés-e a társadalmi változás leghatékonyabb módja? Számos kutatás mutatott rá arra, hogy a többségi csoporttal való pozitív, de gyakran színvak (kisebbségi szempontokat, diverzitást háttérbe szorító) találkozás csökkenti a hátrányos helyzetű csoport tudatosságát az őt érő igazságtalanságokkal kapcsolatban (Dixon és mtsai, 2010; Wright és Lubensky, 2009). Paradox módon éppen a jól látható és azonosítható diszkrimináció tapasztalata vezet inkább a saját csoporthoz tartozás felértékeléséhez, a kisebbségen belüli szolidaritáshoz, és a saját csoport jogai melletti kiálláshoz, kollektív cselekvés (más néven politikai cselekvés, aktivizmus) formájában (Reimer és mtsai, 2017). Ebből a szempontból fontos tehát, hogy a csoportok közötti érintkezés ne csupán a harmóniáról szóljon és annak felismeréséről, ami közös minden emberben, hanem vegye számításba a kisebbségi identitás, az igazságtalanságokkal kapcsolatos tudatosság és a cselekvés fontosságát, hiszen ezek vezethetnek aztán lényegi, strukturális szintű társadalmi változáshoz. Ennek előmozdításához mind a kisebbség megerősítése, önrendelkezésének elősegítése, mind a többségi társadalom mint szövetséges részvételére szükség van (Thomas és McGarty, 2009). Mindezeket az elméleti szempontokat figyelembe véve vizsgáltuk a Magyarországon zajló, romaellenesség csökkentését célzó intervenciókat.

Célok

A kutatás célja, hogy megvizsgálja és értékelje az utóbbi évek során zajló előítélet-csökkentő intervenciókat. Intervenció alatt az olyan tevékenységet értjük, amelynek explicit célja a többségi társadalom érzékenyítése a roma kisebbség iránt, illetve a

többségi és kisebbségi csoportok közötti viszony javítása. Az intervenciók kategóriákba sorolása azt a célt szolgálja, hogy azonosítsuk a jellemzően alulról szerveződő, civil szervezetek által megvalósuló intervenciók tipikus formáit. A programokat a szociálpszichológiai elméleti megközelítésein keresztül értékeltük ki, azt vizsgálva, hogy milyen módszerekkel járulnak hozzá a leghatékonyabban a csoportközi viszonyok javításához és a társadalmi változás eléréséhez.

Előítélet-csökkentő intervenciók Magyarországon

Módszer

Az elemzésben részben egy a Political Capital [korábbi projekt keretében](#) gyűjtött listát használtunk fel, amely 2007 és 2017 közötti olyan intervenciókat tartalmazta, melyek deklarált céljai között volt a romák, vagy más hátrányos helyzetű csoportok iránti előítéletek csökkentése. Ezt egészítettük ki a 2017 és 2020 között folytatott intervenciók gyűjtésével. Az eredeti lista 139 intervenciót tartalmazott, melyeket különböző donor oldalak nyerteseinek listáját és célzott keresés találatait tartalmazta. Ezek közül 26-ot választottunk ki, amelyek kifejezetten a romák elleni diszkrimináció csökkentését célozták, és amelynek része volt a személyes jelenlét (tehát pl. a kampányokat kizártuk az elemzésből). Az intervenciók értékelését az online elérhető leírások és anyagok alapján végeztük, olyan szempontokat figyelembe véve, mint a deklarált cél, célcsoportok, módszerek és hatásmérések eredményei, amennyiben ezek elérhetőek voltak.

Az intervenciók kiértékelésén túl két fókuszcsoport interjút is készítettünk két meghatározó, azonban céljaiban eltérő magyarországi intervenció kapcsán.

Eredmények

Három kategóriába soroltuk az intervenciókat McBride (2015) nyomán: (1) edukatív intervenciók, (2) interaktív, élményalapú, csoportközi intervenciók, és (3) nyilvános, demonstratív intervenciók. Az intervenciók listáját a Melléklet tartalmazza.

A 26 intervencióból 12-t soroltunk az edukatív, és 14-et az élményalapú kategóriába. Öt intervenciót a nyilvános, demonstratív kategóriába is soroltunk, de ezek mindegyike átfedésben volt a másik két kategóriával (1 edukatív, 3 élményalapú és 1 egyszerre edukatív és élményalapú).

(1) Az edukatív intervenciók elsődleges célja az információátadás. Ide tartoznak a diverzitás-tréningek, jogi, egészségügyi szakemberek érzékenyítése, emberi jogi képzések. Gyakran használnak informális, kooperatív módszereket, kortárs-csoportokat, vitacsoportokat. Használják a perspektíva-váltás és empátia felkeltésének eszközeit, akár kreatív eszközök (pl. társasjáték, színház) bevonásával. Célcsoportja jellemzően a többségi társadalom, és ezeknél az intervencióknál nem jellemző a csoportközi találkozás. Néhány esetben az intervenció része volt a tudatosság növelése, poszter illetve médiakampány tervezése a szolidaritás, kollektív cselekvés motiválása céljából. Ezekben

az intervenciókban megjelentek expliciten a társadalmi igazságosság, részvétel és diverzitás normái.

(2) Az interaktív, élményalapú, csoportközi intervenciók jellemzően a csoportközi érintkezésről, és a többségi és kisebbségi csoportok tagjai közötti együttműködésről szólnak, annak érdekében, hogy a két csoport közeledjen egymáshoz. Kutatások bizonyítják, hogy a csoportközi találkozás csökkenti az előítéletet, az érintkezéssel kapcsolatos szorongást és növeli az empátiát és bizalmat a másik csoport tagjai iránt (Kende és mtsai, 2017, Kuchenbrandt, Eyssel, és Seidel, 2013). Néhány intervenció elsősorban a romák integrációjára fókuszál, ennek során készségek elsajátítását, a roma közösség erősítését tűzi ki célul, nem roma résztvevőkkel együttműködésben. Fontos alapelv az esetükben, hogy nem adnak adományt, mert nem szeretnék a célcsoportjukat függővé tenni az önkénteseiktől, éppen ellenkezőleg, a függetlenségben és az énhatékonyságban szeretnék őket támogatni. Más intervenciók ezzel szemben inkább a többségi társadalom előítéleteire fókuszálnak, és arra próbálnak lehetőséget adni, hogy a csoportok megismerjék egymást, miközben jól érzik magukat együtt, vagy együtt tanulnak valamit, pl. közös főzés, focizás, filmkészítés vagy színházi előadás előkészítése.

(3) A nyilvános, demonstratív intervenciók lehetnek egyszeri események, mint például fesztiválok vagy egy felvonulás, amelynek célja egy szélesebb közönség elérése. Bár ez jelenthet találkozást a csoportok tagjai között, mivel az intervenció fókuszában nem ez áll, ez a találkozás gyakran felszínes és személytelen. Ez az intervenció típus olyan értékeket közvetít, mint a diverzitás, csoportközi harmónia és univerzalitás, és bátorítja a kulturális diverzitás elismerését, ugyanakkor a strukturális igazságtalanságokat is szeretné tudatosítani (Váradi, 2014; Powell, Branscombe és Smith, 2005). A Magyarországon ebbe a kategóriába sorolt programok nem tipikusan egyszeri események, hanem összetettebb projektek, amelyeknek gyakran van egy nyilvános, nagyközönségnek szóló eleme is. Mivel ez a módszer a művészetet, filmkészítést használja fel a társadalmi problémák és személyes történetek közvetítésére, így képes érzelmi szinten bevonni a közönséget.

Az informális oktatás, a személyes találkozások, történetek és élmények kapnak a legnagyobb szerepet a hazai intervenciókban. Jellemzőek a kreatív módszerek a célcsoportok megszólításában, a frontális oktatás vagy az eltávolító, demonstratív jelleg nem jellemző. A legjellemzőbb célcsoportok a gyerekek, fiatalok minden intervenciónál. Összehasonlítva, az edukatív intervenciók inkább a nem roma személyekre fókuszálnak, körükben igyekeznek növelni az érzékenységet és nyitottságot általában a hátrányos helyzetű csoportok iránt, míg az élményalapú intervenciók célzottabban foglalkoznak a romák és többségi társadalom közötti kapcsolattal, fontos elemük a csoportok közötti érintkezés és az egyenlőtlenségek csökkentése. Mindkét intervenciótípus használja az informális oktatás elemeit, de az élményalapú intervenciók ezen felül is kínálnak valami újat, ami vonzó lehet a résztvevőknek: felhasználja a művészet, drámapedagógia, filmkészítés eszközeit, és a személyes tapasztalatokra épít. Ezek közül több intervenció nyilvános eseménnyel zárul, amelynek célja a közvélemény formálása, érzékenyítése.

Az intervenciók nagy részben alapoznak tehát a kontaktus-alapú előítélet-csökkentésre, ugyanakkor a tudatosság növelésére, az elfogadás és előítélet-mentesség normájának megteremtésére, illetve olyan készségek fejlesztésére, amelyek nyitottabbá, empatikusabbá teszik a résztvevőket. Jellemzőbb a szemléletformálás, előítélet-csökkentés, mint célkitűzés, és ritkábban fogalmaznak meg az intervenciók kollektív cselekvésre, aktivizmus motiválására vonatkozó célokat, pl. szolidaritás növelése, viselkedés változtatása.

Hiányosságként fogalmazható meg, hogy a hatásvizsgálatok nagyon ritkán követik az intervenciókat, tehát kevés tudásunk van ezeknek az eredményességéről. A másik probléma, hogy számos intervenció egy limitált időkeretben zajlott, így a program hosszútávú hatása, fenntarthatósága megkérdőjelezhető.

Az élményalapú intervenciókon belül két típust különítettünk el, amelyet mélyebb vizsgálatnak vetettünk alá: az egyik a romaintegrációval és empowerment-tel foglalkozó intervenciók, a másik a többségi társadalom véleményét formáló intervenciók. Egy-egy ilyen intervenciót fókuszcsoportos interjú segítségével vizsgáltunk.

Fókuszcsoportok

Két célunknak megfelelő szervezetet választottunk, amelyek régóta működnek és intervencióik ismertek Magyarországon: az UCCU Roma Informális Oktatási Alapítványt és a Bagázs Közhasznú Egyesületet. Ezek különböző profilú intervenciókat képviselnek: az UCCU roma önkéntesekkel dolgozik, és a romaellenes előítéletek csökkentésével foglalkoznak interaktív iskolai foglalkozások keretében. Ezen kívül népszerű programjuk a vezetett városi séta, ahol a város nagyrészt romák által lakott részeit mutatják be a résztvevőknek személyes történeteken, élményeken keresztül.

A Bagázs ezzel szemben egy romaintegrációs program, amelynek több projektje is zajlik hátrányos helyzetű, romák által lakott falvakban, Bagon és Dányon. Egyéni és kiscsoportos foglalkozások során készségeket adnak át roma gyerekeknek és fiataloknak, közösséget építenek és felnőtteket mentorálnak a munkaerőpiaci integráció segítésére. Ugyanakkor céljuk az is, hogy formálják a többségi társadalom szemléletét, hogy a két csoport közeledjen egymáshoz.

A fő kérdésünk az volt, mit gondolnak, mitől működik a módszerük, és mik a nehézségeik a céljaik elérésében. Ezen felül kitértünk még a roma identitás és a roma nők és férfiak specifikus helyzetére, illetve arra, hogy megjelenik-e a céljaik között az általános társadalmi változás elérése.

Mivel a két intervenció eltérő célokkal és módszertannal dolgozik, számos különbséget kiemelhetünk.

- Az UCCU az explicit attitűdváltozásra, a Bagázs közvettebb módon az attitűdváltozásra, és közvetlenül a résztvevőik mindennapi életének a fokozatos javítására koncentrálnak.

- Az UCCU programjaiban roma önkéntesek céloznak meg nem roma résztvevőket, míg a Bagázs esetén ez fordítva van, az önkéntesek nagyrészt nem romák, míg a célcsoport nagyrészt romákból áll.
- Az UCCU-ban hisznek a nyílt kommunikációban és az évek során bejáratott informális oktatás kereteiben. Kifejezetten bátorítják a negatív érzések és előítéletek kifejezését a csoportjaikban, ezekre tudnak romaként reagálni a személyes történeteikkel. Ezzel szemben a Bagázsban az előítélet témaköre csak indirekten jelenik meg, a fókusz sokkal inkább a praktikus segítségnyújtáson, problémamegoldáson, befogadáson és társas támogatáson van.
- Az UCCU minél több osztályhoz szeretne eljutni a rövid, iskolai rendbe könnyen beilleszthető programjaikkal, és célja az elgondolkodtatás, nyitottság növelése, addig a Bagázs inkább lokálisan, de hosszú távon igyekszik változást elérni a közösségek életében.
- Az UCCU esetén a roma identitás a forrása a személyes történetek megosztásának és a többségi társadalom edukációjának, míg a Bagázsban, mivel főleg nem roma önkéntesek a program kivitelezői, jobban háttérbe szorul a roma identitás témája, sokszor a célcsoportjukra is inkább úgy utalnak, mint “telepiek”.

Közös elem ugyanakkor a két intervencióban, hogy egyikben sem alkalmaznak merev forgatókönyvet, hanem igyekeznek a programot az aktuális igényekhez igazítani. Bár visszajelzéseket szoktak gyűjteni szóban és néha formálisan is, de átfogó hatásvizsgálat még nem készült. Ez különösen azért fontos, mert egy erősen előítéletes közegben máshonnan indul a beszélgetés és máshova is jut el, mint akkor, ha a résztvevők úgy tekintenek önmagukra, mint akik nem előítéletesek. Az előbbi esetben azzal érdemes foglalkozni, hogy az erősen negatív vélemény miatt kerül általánosításra, az utóbbi esetben pedig az előítéletesség finom megnyilvánulásaira és hátrányok strukturális okaira.

A politikai cselekvés, szolidaritás kevésbé kapott hangsúlyt az intervenciókban, de más okból: a többségi társadalomnál mint célcsoportnál a változásnak való ellenállás lebontása, a nyitottság elérése az elsődleges cél, míg a roma célcsoportnál inkább az egyéni mentorálás és a helyi kihívások kezelése az első, kevésbé jelent meg a roma identitás, szolidaritás témája.

Mindkét szervezetnél felmerült az igény a gender szempontok előtérbe helyezésére. Ugyanakkor mindkét esetben elhangzott az is, hogy ez egy kényes, nehezen megközelíthető téma, ami nagyobb figyelmet és érzékeny megközelítést igényelne. Fontos lenne kiemelten foglalkozni a roma nőkkel, akik egy különösen sérülékeny csoport, amivel az intervenciók gyakran nem számolnak.

Egyetértés volt abban is, hogy az intervenciók kivitelezésekor az önkéntesek szembesülnek azzal, hogy „ellenszélben dolgoznak”, vagyis a közvetlen környezetükben és a társadalomban is erős romaellenességet tapasztalnak. Megfogalmazódott az is, hogy a politikai szereplőknek nagy felelősségük van ebben: bár a támogató közeg hiánya állandó, de egy-egy ellenséges politikusi mondat vagy médiamegjelenés képes még inkább kiélezni a társadalmi ellentéteket. Az is elhangzott, hogy bizonyos esetekben konfliktust vagy legalábbis kihívást jelent az előítéletes megjegyzésekkel való találkozás, azzal való konfrontáció, megküzdés.

Ajánlások

- Az intervenciókban érdemes nem csupán az előítélet-csökkentésre és szemléletváltásra tenni a hangsúlyt, hanem a viselkedés befolyásolására is, illetve a politikai/kollektív cselekvésre való motiválásra a társadalmi változás érdekében
- Mivel a roma identitás fontos forrása a romák kollektív cselekvésének és empowerment-jének, a színvak megközelítések akadályozhatják a tényleges társadalmi változást
- A roma emberek bevonása elengedhetetlen eleme az intervenciók tervezésének és kivitelezésének, többek között azért is, hogy a roma identitás témája teret kaphasson
- Jó, ha az intervenciók praktikus szempontokat követnek, és a helyi igényekre szabják őket, ugyanakkor elméleti megfontolásokat is érdemes figyelembe venni azzal kapcsolatban, hogy adott kontextusban milyen módszer működik, és mi nem
- A hatásvizsgálat része kell legyen az intervenció megvalósításának
- A gender szempontokat érdemes beépíteni az intervenciókba, figyelembe véve, hogy a roma nők egy különösen sérülékeny csoport
- Az intervenciók hatékonyságát befolyásolja a tágabb társadalmi környezet, különösen romboló lehet az ellenséges politikai retorika. Ezért fontos, hogy a politikusok és intézmények a diverzitás és előítélet-mentesség normáját közvetítsék.
- Fontos arra bátorítani a nem roma önkénteseket, hogy felszólaljanak a rasszizmus ellen a mindennapi életben és nyilvános fórumokon egyaránt, hiszen ők lehetnek a romák szövetségesei, akiknek fontos szerepe van a társadalmi változásban

Irodalomjegyzék

- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Bar-Tal, D., & Hameiri, B. (2020). Interventions to change well-anchored attitudes in the context of intergroup conflict. *Social and Personality Psychology Compass*, e12534.
- Dixon, J., Tropp, L. R., Durrheim, K., & Tredoux, C. (2010). "Let them eat harmony" prejudice-reduction strategies and attitudes of historically disadvantaged groups. *Current Directions in Psychological Science*, 19(2), 76-80.
- Hässler, T., Ullrich, J., Bernardino, M., Shnabel, N., Van Laar, C., Valdenegro, D., ... & Dittmann, R. K. (2020). A large-scale test of the link between intergroup contact and support for social change. *Nature Human Behaviour*, 4, 380-386.
- Kende, A., Hadarics, M., & Láštiová, B. (2017). Anti-Roma attitudes as expressions of dominant social norms in Eastern Europe. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 12-27. doi: 10.1016/j.ijintrel.2017.06.002
- Kende, A., Tropp, L. & Lantos, N. A. (2016). Testing a contact intervention based on intergroup friendship between Roma and Non-Roma Hungarians: Reducing bias through institutional support in a non-supportive societal context. *Journal of Applied Social Psychology*, 47, 47-55.
- Kende, J., Phalet, K., Van den Noortgate, W., Kara, A., & Fischer, R. (2018). Equality revisited: A cultural meta-analysis of intergroup contact and prejudice. *Social Psychological and Personality Science*, 9(8), 887-895.
- Kuchenbrandt, D., Eyssel, F., & Seidel, S. K. (2013). Cooperation makes it happen: Imagined intergroup cooperation enhances the positive effects of imagined contact. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(5), 635-647. <https://doi.org/10.1177/1368430212470172>
- Lantos, N. A., Macher, J., & Kende, A. (2018). Előítélet-csökkenés és mobilizáció a romák érdekében. A Tollfosztás-workshop hatásvizsgálata. *Alkalmazott Pszichológia*, 18(4), 35-55.
- MacBride, M. (2015). *What works to reduce prejudice and discrimination? A review of the evidence* (ISBN: 9781785447235). Scottish Centre for Crime and Justice Research. <https://www.gov.scot/publications/works-reduce-prejudice-discrimination-review-evidence/>
- Powell, A. A., Branscombe, N. R., & Schmitt, M. T. (2005). Inequality as ingroup privilege or outgroup disadvantage: The impact of group focus on collective guilt and interracial attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 508-521.
- Reimer, N. K., Becker, J. C., Benz, A., Christ, O., Dhont, K., Klocke, U., ... & Hewstone, M. (2017). Intergroup contact and social change: Implications of negative and positive contact for collective action in advantaged and disadvantaged groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(1), 121-136.
- Saguy, T., Tausch, N., Dovidio, J. F., & Pratto, F. (2009). The irony of harmony: Intergroup contact can produce false expectations for equality. *Psychological Science*, 20(1), 114-121.
- Thomas, E. F., & McGarty, C. A. (2009). The role of efficacy and moral outrage norms in creating the potential for international development activism through group-based interaction. *British Journal of Social Psychology*, 48, 115-134.
- Váradi, L. (2014). *Youths trapped in prejudice: Hungarian adolescents' attitudes towards the Roma*. Springer Science & Business.
- Wright, S. C., & Lubensky, M. E. (2009). The struggle for social equality Collective action versus prejudice reduction. In: Demoulin, Stéphanie, Leyens, Jacques-Philippe, Dovidio, John F. (Ed), (2009). *Intergroup misunderstandings: Impact of divergent social realities*. 291-310. New York: Psychology Press.

Melléklet

A projektben vizsgált intervenciók áttekintő táblázata

Típus	Intervenció	Célok/Tevékenység	Alapítvány és weboldal	
1	Edukatív	Mentortársas- Társasjáték a mélyszegénységben élők oktatási sikerességéért	Társasjáték a szegénységben élők iránt érzékenyít, elsősorban segítő szakmára készülő fiatalokat	Shero Egyesület https://motivaciomuhely.hu/hu/kik-vagyunk/bemutatkozas/
2	Edukatív	Hatékony Rendőrségi Igazoltatási Stratégiák Program (STEPPS)	A STEPPS program a rendőri igazoltatási gyakorlat elemzését és reformját célzó nemzetközi kezdeményezés, amelynek keretében rendőrök és civilek Bulgáriában, Spanyolországban és Magyarországon közösen vizsgálták, hogy az igazoltatások aránytalanul nagy számban érintenek-e egyes, a közhatalommal szemben sérülékeny társadalmi csoportokat. A kutatást a rendőrök célzott tréningje és érzékenyítése követte.	Magyar Helsinki Bizottság https://www.helsinki.hu/en/strategies-for-effective-police-stop-and-search-stepss-project-2007-2008/
3	Edukatív	Rendőrségi lépések az etnikai aránytalanságok kiküszöbölésére	A program célja az volt, hogy csökkentse az előítéletességet és hozzájáruljon a tolerancián alapuló rendőrségi intézményi kultúra megvalósulásához. A képzések során a rendőrök előadások és workshop-ok keretében ismerkedhettek meg a hazai és nemzetközi antidiszkriminációs szabályozással. Nagy hangsúlyt kapott a tréningek folyamán az, hogy résztvevők érzékennyé váljanak a kiszolgáltatott helyzetben lévő társadalmi csoportok problémái iránt.	Magyar Helsinki Bizottság https://www.helsinki.hu/rendorsegi-lepesek-az-etnikai-aranytalansagok-kikuszobolesere/
4	Edukatív	SASTIPEN - Egészségügyi egyenlőtlenségek csökkentése a roma közösségekben" program	A projekt célja az általános információgyűjtést követően, a romák és nem-romák egészségügyi állapotának összehasonlítása, és javaslatok, közvetítő stratégiák kidolgozása, majd a döntéshozók elé terjesztése.	Khetanipe http://khetanipe.hu/programjaink/lezarult-programjaink/fopalyazokent-megvalositott-programok/sastipen-egeszsegugyi-egyenlotlensegek-csokkentese-a-roma-kozossegekben-program/
5	Edukatív	Érzékenyítő tréning	Roma érzékenyítő program: az előadók saját történeteiken, illetve a roma történelem egy-egy epizódján keresztül szeretnék segíteni a diákok együttélését	Boldog Ceferino Alapítvány http://www.erdioldal.hu/erzekenyito-trening/
6	Edukatív	Rendhagyó történelemóra	A roma holokausztról és a cigányok történelméről bővebb ismereteket szerezhetnek a tanulók, segítve ezzel is a kölcsönös megismerést, amely segít leküzdeni a diszkrimináció és az előítélet láthatatlan falait	Cigány Történeti, Kulturális, Oktatási és Holokauszt Központ https://www.cigany-holokauszt.info/2015-rendhagyvo-tortenelem-ora-uszod

7	Edukatív	Önként a kirekesztés ellen	A cél egy olyan mintaprogram fejlesztése, amelyet alapítványok mintaként használhatnak annak érdekében, hogy nőjön a romák száma az integrált oktatásban. Roma és nem roma szülőkből álló helyi közösség építése, akik felszólalnak a jogaikért és kollektív cselekvésben vesznek részt a szegregáció felszámolása érdekében.	Esélyt a hátrányos helyzetű gyerekeknek Alapítvány (CFCF). http://cfcf.hu https://norvegcivilalap.hu/en/tamogatott/8136
8	Edukatív	Roma Mátrix - Közös akciók a rasszizmus, az intolerancia és a xenofóbia ellen.	“Lásd az embert” kampány tervezése, aminek célja a romákat érintő diszkrimináció megmutatása, a többségi társadalom romák iránti érzékenyítése. Céljuk a roma integráció és a rasszizmus csökkentése	Jövőkerék http://jovokerek.hu/projektek/roma-matrix-kozos-akciok-rasszizmus-az-intolerancia-es-xenofobia-ellen-2012-2015
9	Edukatív	Szabadiskola	A cél a hátrányos helyzetű csoportok iránti érzékenyítés (hajléktalanok, szegények, nemi egyenlőtlenségek). Szolidaritást és politikai részvételt is facilitálják.	Kréta Kör https://kretakor.eu/hu/post/szabadiskola-also-3-eve/
10	Élményalapú, nyilvános	Színházzal az előítéletmentes fiatalokért	Szegénységgel, emberi jogokkal és kirekesztéssel kapcsolatos tudatosság növelése a drámapedagógia eszközével	UCCU, TASZ, Gyerekesély Közhasznú Egyesület http://www.esely.org/kiadvanyok/2016_5/Esely_2016-5_3-2_Bass_Ertuk_es_veluk.pdf
11	Edukatív	Cigánylabirintus	Érzékenyítő játék diákoknak perspektívaváltásra épülő szerepjátékon keresztül	Befogadó Társadalomért Egyesület https://bte7.webnode.hu/
13	Élményalapú	Mindenki más. Európa egy!	Roma integráció, többség körében előítélet-csökkentés alulról szerveződő közösségi, helyi akciók támogatásán keresztül	Autonómia Alapítvány http://autonomia.hu/hu/programok/a-mindenki-mas-europa-egy/
14	Élményalapú	“ELTÁV” program	A Katona József Színház és az Autonómia Alapítvány projektje színházi alkotókkal és civilekkel, nézőkkel közösen, a társadalmi felelősségvállalás jegyében.	Autonómia Alapítvány http://autonomia.hu/
15	Élményalapú	Interaktív foglalkozások cigány kultúráról és identitásról, rendhagyó városi séta a társadalmi párbeszédért	Kontaktus-alapú előítélet-csökkentő program: általános és középiskolás diákoknak teremt lehetőséget a találkozásra és a beszélgetésre roma fiatalokkal. A városi séta során pedig roma önkéntesek mutatják be a nyolcadik kerületet az érdeklődőknek személyes történeteiken keresztül	UCCU Roma Informális Oktatási Alapítvány http://www.uccualapitvany.hu/
16	Élményalapú, nyilvános	Csináld Filmet! - Éljük meg együtt!	A cél a gyermekotthonokban és javítóintézetekben nevelkedő roma és nem roma gyerekek közti előítéletek feloldása - a művészetterápia, a közös alkotás eszközével -, együttműködést és egymás kölcsönös elfogadását kialakítani köztük.	Gyerekszem Egyesület http://gyerekszemegyesulet.hu/
17	Élményalapú, nyilvános	Színes Gyöngyök „Ízeken át a szívekhez”	Roma nők főzőprogramja romáknak és nem romáknak	Színes Gyöngyök Egyesült http://szinesgyongyok.hu/

18	Edukatív, élményalapú, nyilvános	Tollfosztás workshop	Előítélet-csökkentés és szolidaritás növelése a romák felé, egy workshop keretein belül középiskolások és egyetemisták körében	Független Színház http://fuggetlenszinhaz.blogspot.hu/p/tollfosztas.html
19	Élményalapú	Élő Könyvtár	Egyéni beszélgetés hátrányos helyzetű csoportok tagjaival, köztük roma emberekkel	Council of Europe, a UNHCR, European Youth Foundation https://www.coe.int/en/web/youth/living-library
20	Élményalapú	Rendezd át!	A program célja, hogy a társadalmilag sérülékeny, negatívan megítélt, kirekesztett csoportokat támogassa önismeretük megszerzésében, önbizalmuk, önkifejezésük erősítésében, annak érdekében, hogy tudatosan és magabiztosan szervezzék életüket közösségeikben és a társadalomban.	Pécsi Playback Színház http://ppsz.hu
21	Élményalapú	Keresztutak Pátkán	A projekt célja, hogy csökkentse az etnikai feszültséget Pátkán. A projekt egyedi integrációs programra épül, mely a település ún. cigány utcáiban lakó fiatalok és családjaik bevonása és helyzetbe hozása mellett a település egész társadalmát együtt aktivizálja.	Szabad Tér Egyesület http://www.szabadteregyesulet.hu/
22	Élményalapú	Fair Play a pályán és fair play az életben	Futballozás társadalmilag sérülékeny csoportok tagjai körében. Helyi szereplők bevonása a mérkőzésekbe, párbeszéd és együttműködés elősegítése közös sport segítségével.	Oltalom Sportegyesület http://utcaifoci.hu
23	Élményalapú	A toleráns ifjúságért	Hátrányos helyzetű fiatalok készségfejlesztése, hogyan küzdjenek meg a diszkriminációval és harcoljanak az egyenlőségért	Heuréka Egyesület http://heureka1esulet.hu/
24	Élményalapú	Bagázs IKSZ (önkéntes program)	Érzékenyítés a többségi társadalom körében középiskolás önkéntesek helyi roma integrációs programba való bevonása által	Bagázs Közhasznú Egyesület https://bagazs.org/iksz-gverekprogram/
25	Élményalapú	Bodagozó Büfé és Gyorsétterem	Gasztrobár létrehozása a romákkal kapcsolatos előítéletek csökkentése, valamint a helyi közösség megerősítése érdekében	Közért Egyesület https://norvegcivilalap.hu/en/tamogatott/3880
26	Élményalapú, nyilvános	Meséld el képeken!	Közösségi filmkészítő műhely roma fiataloknak	Délkör Alapítvány https://norvegcivilalap.hu/en/tamogatott/8475